

XVII. YÜZYIL GÜNEYDOĞU ANADOLUSUNUN DİNİ-SOSYAL HAYATINDAN BİR KESİT: ANTEP MEVLEVÎHANESİ *

Abdüllatif ARMAĞAN**

ÖZET

XIII. yüzyılda Anadolu'da temelleri atılan Mevlevilik, kurulduğu tarihten sonra öncelikle Anadolu olmak üzere zaman içinde değişik bölgelere yayılmıştır. Osmanlı coğrafyasının muhtelif şehirlerinde kurulan Mevlevihaneler, tarikatın yaygınlaşmasına katkı sağlamışlardır. Mevlevîlerin Güneydoğu Anadolu'da örgütlenmeleri ise 1517'de Suriye ve Mısır'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra başlamıştır. Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girdiği 1516 yılından kısa bir süre sonra 1525 yılında Kilis Mevlevîhanesi, 1530 civarında Halep Mevlevîhanesi, 1638'de ise Antep (Ayıntab) Mevlevîhanesi inşa edilmiştir.

Antep Mevlevîhanesi, Güneydoğu Anadolu bölgesinin en büyük Mevlevî tekkesi olup, bir menzil zaviyesi niteliğindedir. Günümüz Gaziantep'inde Şahinbey ilçesi Kozluca Mahallesi'nde yer alan ve Mevlevîhane (Tekke) Camii veya Mustafa Ağa Camii olarak da bilinen Mevlevîhane, Antep Sancakbeyi Türkmen Mustafa Ağa tarafından H.1048/M.1638 yılında inşa ettirilmiştir. H.1050/M.1640 yılında düzenlenen vakfiyesine göre Mustafa Ağa, Mevlevîhaneye kardeşi Şaban Dede'nin oğlu Mehmed Dede ile onun soyundan gelenlerin şeyh-mütevelli olarak tayin edilmesi şartını koymuştur. Vakfiyede bir semâhane, mescit, Şeyh Mehmed Efendi'nin ikametine ayrılmış büyük bir oda, dervişler için dokuz hücre ve havuzlu bahçesi bulunan bir tekke yaptırıldığı, iki boyahane, bir un kapanı, yirmi dükkân, bir ahır ve yirmi odalı hanın Mevlevîhanenin gelir kaynakları arasında bulunduğu belirtilmiştir. Mevlevîhaneye bânisi Mustafa Ağa'dan sonra muhtelif tarihlerde Emine Hatun ve Şeyh Mehmed Münip Efendi tarafından vakıflar tahsis edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Antep Mevlevîhanesi, Mevlevîlik, tasavvuf, tarikat, Osmanlı Devleti, vakfiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, vakıf, tekke, dergâh, zâviye.

---

* Bu araştırma, 21- 24 Aralık 2009 tarihleri arasında Gaziantep ve Halep'te düzenlenen "Uluslararası Antep- Halep Vakıfları Sempozyumu"nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü. latifarmagan@yahoo.com.

**A SECTION OF SEVENTEENTH CENTURY'S
SOUTH EAST ANATOLIAN RELIGIOUS-SOCIAL LIFE:
ANTEP MEVLEVI-LODGE**

ABSTRACT

Mevleviyeh, whose foundations were laid in Anatolia in the thirteenth century, after its establishment, scattered initially in Anatolia and then within the time it spread over various regions. Mevvelilodges which were establish in severals cities of Ottoman geography contributed to the proliferation of the dervish order. Mevlevis' organization in South East Anatolia started in 1517 after Syria and Egypt fell under the Ottoman rule. Soon after of the year 1516 – in which the region came under Ottoman rule— the Mevlevi-Lodges of Kilis (in 1525), Halep (around 1530) and Antep-Ayıntab (in 1638) were constructed.

Antep Mevlevi-Lodge, the largest Mevlevi monastery in South East Anatolia, was the attribute of a menzil (station) zawiyah. At today's Gaziantep, Mevlevi lodge that is known as Mevlevi-Lodge- Mosque or as Mustafa Aga Mosque is situated at the province of Sahinbey and Kozluca neighbourhood was built by the governor of a sanjak "Turcoman" Mustafa Aga in the year Hijri 1048/and anno domini 1638. Mustafa Aga according to his pious foundation endowment which was designated in the year Hijri 1050/ and anno domini 1640 he put forward a condition within his endowment that his brother Şaban Dede's son Mehmed Dede and people coming from Mehmed Dede's lineage to be appointed as a Sheik-Trustee to the Mevlevi lodge he built. According to pious foundation endowment, there is a whirling-room, praying room,a large room that is allocated to Sheik Mehmet Efendi's residing,includes for dervishes nine cells, and a lodge with pool inside garden were built. And also it is stated that within the income sources of the Mevlevi-Lodge there are two dye-houses,one flour-trap, twenty shops, one barn and an inn which has twenty rooms. After the founder Mustafa Aga endowments were allocated by Emine Hatun and Sheik Mehmed Münip Efendi to Mevlevi-Lodge in numerous times.

Key Words: Antep Mevlevi-Lodge, Mevleviyeh, Islamic mysticism, religious order-tariq, Ottoman State, pious endowment, South East Anatolian region, waqf, lodge, convent, zawiyah.

GİRİŞ

XIII. yüzyılda yaşamış ünlü Türk düşünür ve mutasavvıfı Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin (1207- 1273) mistik anlayışından kaynaklanan bir akım olan Mevlevîlik, onun vefatından sonra oğlu Sultan Veled (ö. 1312) tarafından

XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde bir tarikat haline getirilmiş (Belge, 2005: 273), torunu Ulu Arif Çelebi (1272- 1320) ve yine yedinci göbekten torunu Divâne Mehmet Çelebi zamanlarında ise yayılıp teşkilatlandırılarak Anadolu ve diğer yerlerde birçok Mevlevî dergâhları kurulmuştur (Küçük, 2007: 231). Tarikatın yayılması XIV ve XV. yüzyıllara rastlamaktadır. Mevlevîhane diye adlandırılan mekanlarda, bu akımın gerek içerdiği sevgi ve hoşgörü anlayışı, gerekse dil, din, ırk ve mezhep farklılıklarını aşarak insanlığı daha geniş bir ortak paydada birleştirmeyi amaç edinmesi, Doğuda ve Batıda büyük ilgi görmesine vesile olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde devlet ile bu tarikat arasındaki ilişki çok iyi bilinmemekle beraber, ilk dönem Osmanlı padişahları Mevlevîleri bir güç telakki ederek tarikata gerekli önemi vermiş değillerdir. Ancak XV. ve XVI. yüzyıllarda Anadolu ve özellikle de Rumeli'de Şîf-Bâtınî cereyanlar karşısında Osmanlılar Mevlevîlere itibar etmişlerdir (Göyünç, 1991: 352). XVI. yüzyıl ortalarında vefat eden Gülşen-i Esrâr müellifi Şahid'nin naklettiğine göre; bu asırda Mevlevîlik köylere kadar yayılmış ve Anadolu'nun birçok yerinde halkı tamamen Mevlevîlerden oluşan Mevlevî köyleri kurulmuştur (Gölpınarlı, 1983: 245- 246).

İlk dönemlerde köylere kadar yaygınlık kazanan Mevlevîhaneler, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Mevlevîliğin köylerden kasabalara, kasabalardan şehirlere çekilmeye başlamasıyla, daha çok beyler, paşalar, vezirler gibi yüksek zümreler tarafından büyük yerleşim birimleri olan şehirlerde tesis edilmeye başlanmıştır. XVI. yüzyıldan sonra birçok Mevlevî tekkesinin beyler ve vezirler tarafından yaptırıldığı görülmektedir (Gölpınarlı, 1983: 247; Küçük, 2007: 232). Osmanlı devlet adamlarının yanı sıra bazı padişahların da Mevlevîliğe ilgi gösterdikleri görülmektedir. Nitekim Osmanlı padişahlarından III. Selim (1789- 1807) bir Mevlevîdir, Mevlevîlere ilgi göstermiştir, bu da Yeniçeri Ocağı'nın dayanağı olan Bektaşilik'e karşı bir tepkidir (Göyünç, 1991: 352).

Mevlevîhanelerin yöneticisi konumunda olan Çelebi Efendiler her zaman devletle iyi ilişkiler içinde olmuşlardır. Mevlevîhaneler XVII. yüzyıldan sonra adeta bir devlet kurumu gibi çalışmışlardır. III. Selim (1789-1807), II. Mahmud (1808-1839) Mevlevîlere yakınlıkları ile bilinen bestekâr, şair, hattat padişahlardır. Daha sonra Abdülmecid (1839-1861), Abdülaziz (1861-1876), II. Abdülhamid (1876- 1909) zamanında Mevlevîhanelere Osmanlı sultanlarının destekleri devam etmiştir. 1866 yılında kurulan bütün tekke ve zâviyelerin yönetimini üstlenen *Meclis-i Meşâyih*'in başına da Yenikapı Şeyhi Osman Selahaddin Dede getirilmiştir. Mevlevîhanelerin tarihçelerinde görüleceği gibi günümüze gelen yapıların büyük bir kısmı bu dönemde yeniden inşa edilmiştir.

Osmanlı coğrafyasının muhtelif şehirlerinde kurulmuş Mevlevî tarikatının tekkeleri olan Mevlevîhaneler, Türk kültür ve sanatının merkezleri gibi görev yapmışlardır. İmparatorluğun muhtelif bölgelerinden seyyahlar, hacca gidenler, yolcular buralarda misafir edilmişlerdir. Mevlevîler, giyim kuşamları, dinî, sosyal ve kültürel hizmetleri ile tanınmışlardır. Zerafetleri yanı sıra özellikle, Mesnevî dersleri, sema ayinleri, ney ve rebap Mevlevîleri hatırlatan unsurlar olmuştur.

Mevlevîhaneler, tarikat hizmetlerinin yanında, misafirhane ve imaret görevleri yapmış, sosyal yardımlarda bulunmuş, sünnet düğünleri, güreş müsabakaları düzenleyerek geniş toplum katmanlarına hizmet vermişlerdir. Güzel sanatlar alanında özellikle, musikide bestekâr, kudumzen, neyzenler yetiştirmişlerdir. Birçok ünlü şair ve edip Mevlevîhane kökenlidir. Mevlevîlerin hat, mimarlık, tezhip, oymacılık, kuyumculuk, hekimlik ve saatçilik sanatlarına özel önem verdikleri bilinmektedir.

1. Mevlevîliğin Güneydoğu Anadolu'da Yayılması

Mevlevîlerin Güneydoğu Anadolu'da örgütlenmeleri, 1517'de Suriye ve Mısır'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra başlamıştır. Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girdiği 1516 yılından kısa bir süre sonra 1525 yılında Kilis Mevlevîhanesi, bundan beş yıl sonra Halep Mevlevîhanesi, 1638'de ise Antep Mevlevîhanesi inşa edilmiştir (Küçükdağ, 2000: 211).

Mevlevîhaneler, Osmanlı topraklarında XVI. yüzyılın ilk çeyreği ile XVII. yüzyılın ilk yarısı arasında hızla çoğalmışlardır (Küçükdağ, 2000: 211). Bu durumu bazı araştırmacılar birtakım nedenlere bağlamışlar ve dönemin merkezî yönetiminin üst düzey yöneticilerinden bazılarının Mevlevî tarikatına mensubiyetleri sonucu, taşra yöneticilerinin de onlara hoş görünmek amacıyla Mevlevîhaneler yaptırdıklarından dolayı sayılarının çoğaldığı kanaatinde olduklarını belirtmişlerdir (Yüksel, 1994: 43). Bu doğru bir tespit olmakla birlikte Osmanlı yöneticilerinin, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Mevlevîliğin ülke sathında yayılmasını sağlamak amacıyla Mevlevîhaneler kurma yönüne gitmelerinin temelinde yatan nedenin ortaya konması gerekir. Osmanlı sınırları içinde Mevlevî yapılanması, Safevîliğin Anadolu'da yayılmasını önlemek için Yavuz Sultan Selim zamanında belirlenmiş devlet politikasının bir sonucudur. Bu dönemden itibaren Safevîlerin Şîî propagandalarının etkilerini kırabilmek amacıyla Sünnî bir tarikat olan Mevlevîliğin desteklenmesi bir devlet politikası olarak güdülmüş ve Osmanlı devlet adamları Anadolu'nun muhtelif şehir ve kasabalarında Mevlevîhanelerin tesisine destek vermişlerdir.

Mevlevîliğin Güneydoğu Anadolu'da kısa bir sürede yayılması ise iki nedene bağlanabilir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Anadolu gibi, Safevî

Devleti'nin ilgi alanına girmekte, adı geçen devlet bu toprakları kendi sınırları içine alma fırsatını kollamaktaydı. Bölge, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Memlük Devleti'nden yeni alınmıştı. Öyle ise bu bölgede, Diyarbakır'dan başlamak üzere batıya doğru XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Mevlevîhane sayısının artması, Osmanlı Devleti'nin burada karşı karşıya kaldığı iki türlü tehlikeyi bertaraf etmeye yönelik projesi sonucu olmuştur: Bunlardan birincisi; bu bölgeye uzun süre hâkim olmuş Memlük Devleti'nin halk üzerindeki etkilerini, Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan Halvetîlik ve Mevlevîlik gibi tarikatlarla yok ederek kendi yönetim şekli ile kültür anlayışını yerleştirmektir. Gerçekten Mevlevîlerin faaliyetleri sonucu Güneydoğu Anadolu'da birçok ayan ve taşra yöneticisine ulaşılmış, bu insanların imkânlarıyla Mevlevîhaneler inşa edildikten başka Osmanlı egemenliğinin buralarda yerleşmesi sağlanmıştır. Araştırma konusu Antep Mevlevîhanesi'nin bânisi Mustafa Ağa ile 1525'de Kilis Mevlevîhanesini yaptıran Canbolat Bey bunun en belirgin iki örneğidir (Küçükdağ, 2000: 211; Küçükdağ, 2004: 257; Konyalı, 1968: 535- 545).

İkincisi; XVI. yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan'da bir tarikat devleti kurup kısa sürede devletinin sınırlarını Doğu ve Güneydoğu Anadolu yönünde genişleten Şah İsmail tehlikesini önlemeye yönelik çabalar çerçevesinde Mevlevîliğe Osmanlı Devleti'nin önem vermesidir. Şah İsmail, Anadolu'da olduğu gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Kuzey Suriye topraklarında meskûn Müslümanları, Safevî davetçilerinin propagandalarıyla Alevîleştirerek buraları elde etme ve Doğu Akdeniz'e açılma düşüncesindeydi. Çaldıran Zaferi'nden bir süre sonra Memlük topraklarının Osmanlı sınırları içine alınması üzerine Safevî Devleti, Osmanlı Devleti ile komşu olmuştu. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'i daha önce eline geçirdiği Antep'in doğusuna kadar uzanan Güneydoğu Anadolu topraklarından çıkarmış, Safevî propagandacılarının faaliyetlerine engel olmak için de temelde Safevîlik ile aynı kaynağa dayanan, fakat ondan farklı olarak Sünnî çizgide yer alan Halvetîlik ve Mevlevîlik ile işbirliği yaparak karşı propagandaya geçmiş (Gölpınarlı, 1983: 193, 203- 204; Küçükdağ, 2000: 212), halkın Safevîlik ile ilişki kurmasını önleme hususunda bu iki tarikattan yararlanma yönüne gitmişti. Adı geçen iki tarikattan popüler yönü ağır basan Halvetîlikten farklı olarak Mevlevîlik, şehir ve kasabalarda kültür seviyesi yüksek ve zengin çevrelerde yapılanma yönüne gitmiştir (Belge, 2005: 273). Mevlevîliğin tekkesi durumunda olan Mevlevîhanelerin, Güneydoğu Anadolu'da özellikle Safevî tarikatına dolayısıyla Şah İsmail'e sempati duyan Türkmenlerin meskûn oldukları bölgede, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren inşa edilmeleri, Yavuz Sultan Selim-Şah İsmail mücadelesi ile yakın ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Oysa Diyarbakır'ın doğusunda kalan Osmanlı topraklarında, batısında olduğu gibi Mevlevîhane inşası yoluna gidilmemiştir. Bazı araştırmacılar, bunu toplumun sosyal, kültürel ve inanç eğilimine

bağlamaktadır (Tuncer; 1996: 265). Yani Mevlevîliğin halk tarafından adı geçen yörede benimsenmediğinden dolayı buralarda yayılmadığına işaret etmektedir. Halbuki o dönemde siyasî yapısı nedeniyle Diyarbakır'ın batısında oturanlara farklı davranıldığı görülmektedir. Nitekim XVI. yüzyılda Diyarbakır'ın doğusunda, daha çok Sünnî Kürt topluluklar oturuyordu. Bunlar, Şah İsmail'e karşı idiler. Yavuz Sultan Selim, buralarda Safevî hakimiyetine son verince, İdris-i Bitlisî'yi gönderip başına buyruk yaşayan Kürt beylerini Safevî Devleti'ne karşı birleştirdi. Böylece Şah İsmail tehlikesi, yöre halkı değişik bir yöntemle bilinçlendirilerek bertaraf edilmiş oldu. Buna karşılık Diyarbakır'ın batısında kalan topraklarda yaşayan çoğunluğu Türkmenlerin oluşturduğu toplumda Ehl-i Beyt'ten oldukları sanılarak Safevîlere sempati ile bakılıyordu. Osmanlı Devleti'nin bunlara Ehl-i Beyt söylemini öne çıkaran tarikatlarla yaklaşması gerekiyordu. Nitekim Osmanlılar da bölgede böyle bir politika uygulamışlardır (Küçükdağ, 2000: 212).

Antep şehri tekke ve zâviyeler bakımından zengin bir görünüm arz etmekteydi. Evliya Çelebi'nin Antep'i ziyaretinde şehirde kırk tekke bulunduğunu ifade etmesine rağmen (Evliya Çelebi: 1314: 355- 356), başta Şer'iyye Sicilleri olmak üzere çeşitli tarihî kaynaklarda yer alan ifadelerden Antep'te yirmi kadar tekke, dergâh ve zâviyenin bulunduğu ve bunlardan on ikisinin I. Dünya Savaşı'ndan önce faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır (Çınar, 2000: 230). Bu sayılara aynı zamanda cami olarak kullanılan ve günümüze de bu kimlikleri ile intikal eden Şeyh Fethullah, Tekke ve Şirvânî tekkeleri dahil değildir. Şirvânî ve Tekke camileri Mevlevîhane idi; Şeyh Fethullah Tekkesi'nin hangi tarikata ait olduğu ise bilinmemektedir. Bu üçü dışında kalan tekke, zâviye ve dergâhlardan hiçbiri bugüne ulaşmamıştır. Diğer tekkelerden tarikatları tespit edilebilenler şunlardır: Hacı Baba ve Şeyh Salman Mevlevî; Aydı Baba, İhlâsiyye ve Şeyh Muslihuddin Halvetî; Mehmed Ağa ve Şeyhcan (Şihican) Nakşibendî; Kamacı Baba Rıfâî ve Çepnî Bektaşî. Bu tekke, zâviye ve dergâhlardan zâviye adıyla bilinen Hacı Baba, Şeyh Muslihuddin, Ardiç Baba, Dülük Baba, Ahî Mahmud oğlu Ahî Ahmed, Emin Dede, Ballica Baba ve İbn-i Demirci'nin (Demirci-zâde) tarihi Memlûklere kadar dayanmaktadır; diğerleri ise hemen hemen tamamıyla Osmanlı dönemine aittir (Çam, 1996: 472).

2. Antep (Ayıntab) Mevlevîhanesi

Antep'in dinî ve sosyo-kültürel hayatında önemli bir yeri olan Antep (Ayıntab) Mevlevîhanesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük Mevlevî tekkesi olup, kervan yolları kavşağında yer aldığından bir menzil zâviyesi niteliği taşımaktaydı. Mevlevîler bu Mevlevîhaneyi tarih boyunca Anadolu'dan Irak veya Hicaz'a (Kayseri- Maraş veya Konya- Karaman- Niğde- Adana

Mevlevîhanelerinden Antep- Kilis- Hama- Humus- Halep- Şam- Kudüs veya Antep- Urfa- Diyarbakır Mevlevîhanelerine) giderken bir konaklama menzili olarak kullanmışlardır. Bu menzil zâviyesinin önemi, Antep'in kervan yolları kavşağında yer almasından başka, zengin bir vakfa sahip olan Mevlevîhanenin, mütevellî-meşâyihinin aynı ailenin mensubu olmaları nedeniyle, geçmişinde post kavgası yaşanmamış olmasından da kaynaklanmaktadır (Tanrıkorur, 2000: 167).

Günümüz Gaziantep'inde Şahinbey Merkez İlçesi Kozluca Mahallesi Buğday Arastası, Kozluca ve Şehit caddeleri arasında yer alan ve Mevlevîhane Camii, Tekke Camii veya Mustafa Ağa Camii olarak da bilinen Mevlevîliğin Konya ile Halep arasındaki en görkemli tekkelerinden biri sayılan Mevlevîhane, semâhanenin cümle kapısı üzerindeki Farsça ta'lik kitabeye göre IV. Murat zamanında Antep Sancakbeyi olan Türkmen Mustafa Ağa b. Yusuf¹⁹ tarafından H.1048/M.1638 yılında yaptırılmıştır (Evliya Çelebi, 1314: 355; KMMA 65: 6; Güzelbey, 1984: 131; Tanrıkorur, 1996: 475; Canbakal, 2009: 40, 41, 142; Küçük, 2007: 270).

Antep'te ilk Mevlevîhanenin ne zaman kurulduğuna dair henüz bir bilgi bulunmamakla beraber, H.1044/M.1635 tarihli Antep Şer'iyye Sicili kayıtlarında, Mevlevîhanenin H.1050/M.1640 tarihli vakfiyesinde ve 1912 yılındaki şeyhi İsmail Hakkı Dede'nin verdiği bilgiler içerisinde *Mevlevîhâne-i Cedîd* ibaresinin yer alması, Mevlevîhanenin inşasından önce aynı yerde bir Mevlevîhanenin bulunduğu işaret kabul edilmiştir (GŞS 14: 30; VGMA 598: 129; 609: 33; KMMA 65: 6; Güzelbey, 1984: 131; Küçük, 2007: 270; Yüksel, 1994: 44). Mevcut eski Mevlevî tekkesinin de, muhtemelen Şeyh Şaban Dede'nin²⁰ (ö. H.1031/M.1622) türbesinin bulunduğu yerde olduğu görüşü

¹⁹ Mustafa Ağa, Halep Türkmenleri ağası ve Antep mütesellimi idi. XVII. yüzyılda Antep'in ileri gelen ailelerinden biri olan *Şehzâdeler* ailesine mensup Tarla-i Atık Mahallesi'nden Abdullah oğlu Yusuf Ağa'nın oğluydu. Türkmen ağası diye de söz edilen Mustafa Ağa, Mevlevî şeyhi Şaban Dede'nin kardeşi idi. Mevlevîhaneyi yaptıran Mustafa Ağa, bu dergâhı kardeşi Mevlevî şeyhi olan Şaban Dede'nin oğlu Mehmed Dede için yaptırmıştır. Bu Mevlevîhane kurulmadan önce İstanbul'da Galata Mahkemesi'nde katip olarak da görev yapmış olan Mustafa Ağa, Antep'te bulunan Mevlevî dervişlerinin sığınacak bir dergâhları bulunmadığından dolayı bu dergâhı yaptırmış, vakıflar bağlamış ve vakfiyesine de kendi ailesinden olan Şeyh Mehmed Dede'nin neslinden gelen kişilerin mütevellî-şeyh olmasını şart koşmuştur. H.1056/ M.1646- 47'de Antep sancakbeyliği de yapan Mustafa Ağa'dan Mustafa Bey ve Mustafa Paşa diye de söz edilmektedir. Sancakbeyi iken ölen Mustafa Bey'in yerine oğlu Yusuf sancakbeyi olarak atanmıştır (Tanrıkorur, 2000: 181; Küçük, 2007: 270; Canbakal, 2009: 141- 142).

²⁰ Mevlevîhaneyi yaptıran Türkmen Mustafa Ağa'nın kardeşi olan Mevlevî şeyhi Şaban Dede, büyük olasılıkla mensubu olduğu *Şehzâdeler* ailesinin soyağacındaki en önemli evliya figürüydü. Onun adı IV. Murad'a Irak Seferi yolunda Bağdad'ın fethini müjdeleyen bilge kişi olarak Antep'in müşterek hafızasına kazanılmıştı. Sultan sefer dönüşünde kendisine üzerinde Mevlevî tekkesinin inşa edileceği araziye bağışlamıştır (Canbakal, 2009: 142).

kuvvet kazanmaktadır (Tanrıkorur, 1996: 475; Tanrıkorur, 2000: 167; Güzelbey, 1984: 134;). Bu görüşü kuvvetlendiren bir başka kanıt da, H.20 Muharrem 1047/ M.14 Haziran 1637 tarihinde Dülük Baba Zaviyesi vakfının gelirlerinin, o yıllarda henüz yenisi yapılmamış olan ve herhangi bir vakfi da bulunmadığı anlaşılan Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'nin Antep'teki Mevlevî Tekkesi fukarasına, maişetleri için hibe edilmesiyle ilgili kayıtlardır (Çınar, 2000: 231). Bütün bunlardan Antep'te daha önce bir Mevlevîhanenin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Türkmen Mustafa Ağa tarafından yaptırılan Antep Mevlevîhanesi, mimarî tarzı ve yapılış şekli bakımından XVI. yüzyılın ilk yarısında bölgede yapılmış olan Kilis (1525) ve Halep Mevlevîhaneleri (1530'lar) örnek alınarak yapılmıştır. Evliya Çelebi bile, "*benzeri meğer ki Haleb'de ola*" diyerek Antep ve Halep Mevlevîhanelerinin benzerliklerine değinmiştir (Evliya Çelebi, 1314: 355). Daha mütevazı, üstü minareli cümle kapısı fikri Halep Mevlevîhanesi'nden, cümle kapısı ve mihrabın üstündeki yuvarlak pencerelerle yanındaki mihrabın konsol süsleme unsuru Kilis Mevlevîhanesi'nden alınmıştır (Tanrıkorur, 1996: 476; Tuncer, 1996: 264). Antep Mevlevîhanesi, Halep ve Kilis Mevlevîhanelerinin semâhaneleri ile beraber üslupsal bütünlük yansıtırlar. Semâhane kısmı oldukça belirli bir işlev-tasarım etkileşimine sahip olarak inşa edilmiştir (Gülbahar ve Başboğa Çiçek, 2010: 192). Tekke Camii ve Mevlevîhanenin taç kapısında yer alan kitâbede Mustafa Ağa tarafından yaptırılan binanın yapılış tarihi ve bânisinin ismi yer almaktadır²¹. Türkmen Mustafa Ağa yaptırmış olduğu bu Mevlevîhane için H.Gurre-i Muharrem 1050/M.23 Nisan 1640 tarihinde Antep Mahkemesi'nde, şeyh-mütevelli tayin ettiği kardeşi Seyyid Şaban Dede'nin oğlu Seyyid Şeyh Mehmed Dede'nin (ö. H. 1089/ M.1678) huzurunda bir vakfiye düzenlemiştir (VGMA 598: 129; KMMA 52: 3; Tanrıkorur, 1996: 475; Canbakal, 2009: 141- 142; Güzelbey, 1984: 130-131). Mustafa Ağa vakfiyesinde; "*Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'nin tarikatına intisâbla, kavgayı bırakıp zikr-i ilâhîye yöneldiğini, taç ve kürkü külâh ve abaya tahvil eylediğini,*

²¹ Semâhanenin cümle kapısı üzerindeki Farsça kitâbenin transkripsiyonu şöyledir:

Mustafa Ağa-yı sâhib-i hayr râ
Der dü-âlem hak inâyet mîkoned
Kerd cây-i behr-i Mevlânâ-i Rûm
Tâ ki dervîşân ibâdet mîkoned
Goft Mevlânâ zipîş-i târiheş:

Bişnev ez ney çün hikâyet mîkoned. (H.1048).

Kitâbenin Türkçe tercümesi ise şöyledir:

Hayır sahibi Mustafa Ağa'ya, iki âlemde Hak inâyet eylesin.

Dervişler ibadet edebilsin diye Mevlânâ-yı Rûm için bir mahal yaptı.

Mevlânâ tarihini çok önce söylemişti: Dinle neyden, bak neler anlatmada! (Tanrıkorur, 2000:179).

İstanbul, Edirne, Bursa, Selanik, Kahire, Halep, Şam, Bağdad ve sâir bilâd-ı ehl-i İslâm'da konaklamak, ibâdet etmek, özel günlerde Mesnevî okumak için birer Mevlevîhane olduğu halde, şeyhlerin, âlimlerin, sâlihlerin merkezi ve dervişlerin ve fukarânın yol güzergâhı olan Ayıntab'da konaklayacakları bir yer olmamasından perîşân olduklarını belirterek, kendi mülkü üzerine bu Mevlevîhaneyi inşâ ettirdiğini" ifade etmiş ve Mevlevîhaneyi yapış amacını vakfiyede bu şekilde açıklamıştır. Vakfiyede Mustafa Ağa, Mevlevîhaneye kardeşi Şaban Dede'nin oğlu Mehmed Dede²² ile onun soyundan gelenlerin şeyh-mütevelli olarak tayin edilmesi şartını koymuş, bu konuya Konya'daki Mevlânâ Dergâhı'ndan müdahale edilmemesi istenmiştir. Eğer Mehmed Dede'nin soyundan biri bulunmazsa Konya Mevlana Dergâhı'nın atayacağı birinin şeyh-mütevelli olması da vakfiyenin şartları arasında yer almaktaydı. Vakfiyeden anlaşıldığına göre ilk inşâ edildiğinde dergâh müstemilatı; semâhane ve cânib-i kiblesinde bir mescid-i şerîf, şeyh ve mütevellisi Seyyit Mehmed Efendi'nin ikametine ayrılmış bir büyük oda, dervişler için dokuz oda ve içinde meyve veren ve vermeyen ağaçların yer aldığı bir havuzlu bahçeden oluşmaktaydı (VGMA 598:129; 609: 33; KMMA 52: 2; 52: 3; Çınar, 2000: 231-232). Mevlevîhaneye ait ünitelerin çevresinde dizildiği ana avluya üç ayrı yerden girilmekteydi. Mustafa Ağa Mevlevîhane için hânigâhın dışında meyve veren ve vermeyen ağaçların yer aldığı bir kıta bahçe, iki boyahane, bir kapan-ı dakîk (un kapanı), aynı yerde yirmi dükkan, Nuh Ağazâde'den satın aldığı ahır yeri üzerinde yeniden bina eylediği yirmi odalı bir hanı ve Arasa Meydanını vakfetmiştir. Ayrıca vakfiyede imam, müezzin ve mesnevîhan ile diğer görevlilerin tekkede bulundurulacağı belirtilerek, günlük yemek ve Cuma günleri pişirilen zerde (tatlı türü) masraflarının karşılanacağı bildirilmiş ve Konya Mevlana dergâhındaki çelebilerin bu düzene karışmamaları ifade edilmiştir. Buraya sadece Şeyh Mehmed Efendi'nin erkek soyundan gelenlerin postnişin olabileceği ve Konya'dan buna ilişkin belge verilmesi şartıyla vakfedilmiş olduğu belirtilmiştir (VGMA 598:129; 609: 33; KMMA 52: 2; 52: 3; Tanrıkorur, 1996: 475). Vakfın masraf ve giderleri ile görevlileri de vakfiyede ayrıca yer almıştır.

Mevlevîhaneye ilişkin bilgilere Evliya Çelebi'de de rastlanmaktadır. Evliya Çelebi, Antep şehrindeki tekkelerin sayısını kırk olarak verdikten sonra, bunların en mükemmelinin Mevlevî Tekkesi olduğunu, Türkmen Ağası Mustafa Ağa tarafından yaptırılarak IV. Murad'ın silahtarı Mustafa Paşa'ya hibe edildiğini ifade etmiştir. Mevlevîhanenin etrafında 40-50 fukara hücresiyle

²² Mevlevîhanenin ilk şeyh-mütevellisi olan Şaban Dede oğlu Mehmed Dede'nin mensubu olduğu aile imparatorluğun yıkılışına kadar Mevlevî tekkesinin şeyhliğini elinde tutmuştur. *Şeyhzâdeler* adıyla bilinen bu aile, en azından XVII. yüzyılın başından beri Antep'te oturmaktaydı ve yüzyılın sonlarında Antep'in en saygın ve en seçkin ailelerindendi (Canbakal, 2009: 141, 142).

avlusunda havuzunun bulunduğunu, ağaç ve çiçeklerin etrafa güzel kokular yayarak insanı mest ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Mevlevîhanenin yapılış tarihinin Mevlânâ'nın kerameti olduğunu, Mesnevî'nin ilk mısrasının Mevlevîhaneye tarih olduğunu ifade etmiştir (Evliya Çelebi, 1314: 355- 356).

Antep Mevlevîhanesinde semâhane ve mescit, manzûmenin kubbeli ve en eski ünitesi olup ana avlunun güneyinde, minareli cümle kapısının karşısında yer alır. 1675'de sadece semâhane mevcut iken, Cuma hutbelerinin de okunmasına başlanmasıyla cami düzenine geçilmiş ve bundan sonraki kayıtlarda Mevlevîhane Camii adı kullanılmıştır (GŞS 31: 1017; Tanrıkorur, 1996: 475; Güzelbey, 1984: 131; Çınar, 2000: 232- 233). Arasadaki dükkânlar Mevlevîhane Camii'ne ait iken, 1786'da Antep Sancakbeyi Nuri Mahmed Paşa (ö. 1790) Mevlevîhane vakfına yıllık belli bir meblağ vermek karşılığı yaptırmıştır (GŞS 132: 370).

Mevlevîhanenin üç katlı selamlık dairesi, muhtemelen daha küçük olan eski selamlığın yerine yapılmıştır. Şu anda mevcut olmayan kitâbesine göre selamlık dairesi H.1304/M.1886-87'de yapılmıştır. 1901 ve 1903 yıllarında çıkan iki büyük arasta yangınında Mustafa Ağa'nın vakfettiği Mevlevîhaneye ait han ve dükkânlar ile Mevlevîhanenin büyük bir kısmı yandığında Mevlevîhanenin Şeyhi Mehmed Münip Dede (ö. 1905) 1904'de kendi parasından 130.000 kuruş harcayarak Mevlevîhanenin yanan yerleri ile Buğday Hanını, Tahmis Kahvehanesini, bir süpürgeci odasıyla 33 dükkânı yeniden yaptırarak önce bir kira sözleşmesiyle ardından da yeni bir vakfiye ile Mevlevîhaneye vakfetmiştir (GŞS 159: 424- 425, 431; Güzelbey, 1984: 130, 131). Son cemaat yerinin yanındaki duvarda bulunan yüksek sivri kemerli çeşme H.1324/M.1906 da Şeyh İsmail Hakkı Dede (ö. 1918) zamanında yapılmıştır. Çeşmedeki talikle yazılmış kitâbe hem bânisi Şeyh İsmail Hakkı Dede'nin ismini hem de çeşmenin yapılış tarihini vermesi açısından önemlidir (Tanrıkorur, 2000: 168, 175). Mevlevîhaneyi teftiş için gönderilen Ziya Çelebi ile Kastamonu Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmet Remzi (Akyürek) Dede'nin (1872-1944) R.25 Teşrîn-i evvel 1327/ M.7 Kasım1911'de Konya Çelebisine gönderdikleri rapordan, vakfiyesinde haftada iki defa ayin-i şerif icrası şart koşulduğu halde uzun zamandan beri bunun yapılmadığı, sütunların arasında bulunan ve semâ meydanını sınırlayan parmaklığın kaldırılmış olduğu ve semâhanenin sadece cami olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Raporla ayrıca, vakfiyede değişik görevler için görevlilerin ve ücretlerinin belirtilmiş olmasına rağmen birkaç görevin bir tek kişi tarafından yürütüldüğü bildirilmiştir (KMMA 65: 7; Tanrıkorur, 1996: 475- 476). Mevlevîhanenin son şeyhi Mustafa Dede zamanında Cuma geceleri yatsı namazından sonra ayin yapıldığı, mutfağı olmayan tekkenin iftar ve günlük yemeklerinin külliye dışında bulunan harem dairesinde hazırlandığı bildirilmektedir (Tanrıkorur, 1996: 476; Tanrıkorur, 2000: 169, 178).

Yerli havarî kesme taşından inşa edilmiş olan külliye, ayrı fakat birbiriyle irtibatlı iki avlu etrafında düzenlenmiştir. Merkezî şadırvanlı bir ana avlu ve onun kuzeybatısında yer alan, yüksek ihata duvarıyla tecrit edilmiş ve sadece ana avludan girilebilen bahçeli selamlık avlusu. L planlı ana avlu; kuzeyden Buğday Arasasına bakan ve araları üstü minareli bir cümle kapısı ile kesilmiş bir sıra dükkân, doğudan yan yana beş derviş hücreleriyle Kozluca Caddesi girişi, güneyden helâlar, çeşme ve son cemaat yeri olan semâhanemescit ünitesi, batıdan ise biri üç, diğeri iki katlı iki ayrı selamlık binası ve bunların arasındaki selamlık avlusu ile çevrilidir. Ana avluya çevresindeki sokaklardan üç ayrı giriş vardır: Buğday Arasası'ndan ana avluya girişi sağlayan kuzeydeki cümle kapısı, doğudaki derviş hücreleri ile helâların arasındaki kapı (Kozluca Caddesi'nden) ve güneybatıdaki üç katlı selamlık binası ile mescit arasındaki örtülü geçit (Şehitler Caddesi'nden giren dar uzun Şehitler Geçidi uzantısı). Söz konusu iki kapı ile geçit, ticaret merkezinin yoğun trafiğinde, halk tarafından caddeleri bağlayan kestirme yol olarak kullanıldığı için, selamlık avlusu, barınma mekânına gereken mahremiyetin sağlanması amacıyla duvarla kapatılmış olabilir. Ana avlunun kuzeyinde bir su deposu ile abdest muslukları vardır. Bunun hemen güneyine de bir şadırvan yapılmıştır. Hâmuşân, mescitin güneyi ile semâhanenin batısında yer almakta olup, geçidin batısında ise eski ahır yeri bulunmaktadır. İki katlı selamlığın arkasında bulunan ve Buğday Arasası'ndan cephe alan vakıf dükkânlarının batı ucundaki en büyüğü Tahmis Kahvehanesi'dir. Buğday Arasası'na paralel, kuzeydeki Küçük Pazar Sokağı'na bakan Buğday Hanı ise Mevlevîhaneye ait bir başka vakıf binasıdır (Tanrıkorur, 2000: 169- 170).

Arşiv belgelerine göre Mevlevîhanenin meşihatinde bulunan Mehmed Dede b. Şaban Dede soyundan gelen postnişinler ve meşihat süreleri şöyledir: İlk şeyh Mehmed Dede b. Şaban Dede'den (meşihat süresi 1638- 1678) sonra sırasıyla Mehmed Dede b. Mehmed Dede (1678- 1744), Feyzullah Dede b. Mehmed Dede (1744- 1768), Mehmed Dede b. Feyzullah Dede (1768- 1787), Mehmed Dede b. Mehmed Dede (1787- 1794), Feyzullah Dede b. Mehmed Dede (1794- 1846), İsmail Hakkı Dede b. Feyzullah Dede (1846- 1883), Mehmed Munip Dede b. Feyzullah Dede (1883- 1905), İsmail Hakkı Dede b. Mehmed Münip Dede (1905- 1918) ve Mustafa (Ocak) Dede b. Mehmed Münip Dede²³ (1918- 1925) Mevlevîhanenin şeyhi olmuşlardır (KMMA 65:6; Tanrıkorur, 2000: 180). Son şeyh Mustafa (Ocak) Dede posta oturmadan önce 1910- 1913 yılları arasında Antep Belediye Başkanlığı'nı yapmıştır.

²³ Mevlevîhanenin son şeyhi olan Mehmed Münip Dede oğlu Mustafa (Ocak) Dede, H.1294/ M. 1877 yılında doğmuş, 1925 yılına kadar Mevlevîhanede yedi yıl şeyhlik yapmış ve 1929 yılında ise vefat etmiştir. Ancak mezartaşı kitâbesinde vefat tarihinin H. 22 Ramazan 1323 (M. 20 Kasım 1905) yazılı olduğu görülmektedir (Tanrıkorur, 2000: 180, 183).

Antep Mevlevîhanesi, çevresindeki gelir getirici mülklerle beraber bir vakıf olarak kurulmasıyla XVII. yüzyıl bayındırlık etkinliğinin merkezlerinden biri haline gelmiştir. Merkezinde *hayrât* olarak Mevlevîhanenin, çevresinde ise *akar* olarak çok sayıda işyerinin bulunduğu kapsamlı bir organizasyondur. Günümüzde çevresindeki bazı dükkânlar, Buğday Hanı ve Tahmis Kahvehanesi, bu durumu örnekler bir biçimde ayakta ve yapı topluluğunu kuşatır durumdadır. Böylelikle yapı topluluğu, günümüzde bile konut dokusu ile ticari dokunun arasında yer almaktadır (Gülbahar ve Başboğa Çiçek, 2010: 192).

XVII. yüzyılda şehirdeki ticari bölge, kuzeyde Uzun Çarşı ve güney uçtaki ana kavşakta yer alan Arasa Meydanı olmak üzere iki ana merkezden oluşuyordu. Eski Halep Yolu kuzeybatı/ güneydoğu ekseninden ilerleyerek Arasa yakınındaki ticari damarla birleşiyordu. Şehirdeki ana camilerin ve medreselerin büyük bölümü ile Mevlevîhane bu ticari eksen üzerinde yer alıyordu (Canbakal, 2009: 39). Mustafa Ağa'nın inşa ettirdiği Mevlevîhanenin ihtiyaçlarının karşılanması ve fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için vakfettiği boyahane, dükkân, han gibi işyerlerinin Mevlevîhanenin çevresinde ve şehrin ticari ekseninde yer alması, Mevlevîlerin XVII. yüzyılda şehrin ticaret ve sanayisine önemli katkılarda bulunduğunu göstermektedir.

Antep Mevlevîhanesi, Urfa Mevlevîhanesine benzer şekilde, şehrin yoğun ticaret merkezindeki bir çarşı dokusu içinde yer almaktaydı. Böyle bir konum, Anadolu şehirleriyle İstanbul ve Bursa'da çoğu şehir dışında kurulan tekkelerin yerleşiminden ziyade, Halep, Şam, Kahire gibi Arap tekke ve zâviyelerinin konumuna benzemektedir. Arta kalan mevlevîhane külliyesi, iki avlu, semâhane, mescit, beş derviş hücre, iki selamlık binası, çeşme, hâmuşân, helâlâr, ahır, gelir dükkânları, Tahmis Kahvehanesi ve Buğday Hanı'ndan ibaret olup, Buğday Arasası (hububat pazarı), Kozluca ve Şehit (eski Sabuncu Pazarı) Caddeleri arasında bulunmaktadır (Tanrıkorur, 2000: 169).

Mevlevîhane, avlusundaki üç kapısıyla halk tarafından yoğun olarak kullanılan bir kamusal alan olma özelliği de yansıtır. Mevlevîhanede şeyh evinin, mescit ve son cemaat yerinin üstüne getirilecek biçimde büyük inşa edildiği 1886 yılındaki onarımda iç avlunun ana avludan bir duvarla ayrılması da yukarıda sözü edilen ilgiden kaynaklanmaktadır (Gülbahar ve Başboğa Çiçek, 2010: 191- 193).

Şehrin ticaret merkezinde bulunan ve mimarî detay ve nispetleri yanında orijinal kesme taş işçiliği ile de Osmanlı mimarîsinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yöresel üslubunu yansıtan Antep Mevlevîhanesi, Cumhuriyetin ilanı ile tekke, zâviye ve türbelerin kapatılmasından sonra 1925

yılında kapatılınca²⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yönetimine geçmiş, ana avluda kalan semâhane, mescit ve derviş hücreleri Tekke Camii'ne dönüştürülmüştür. L biçiminde bir duvarın ayırdığı batıdaki iç avluda kalan şeyh evi de otuz yıl süresince İstiklâl İlkokulu olarak hizmet vermiştir (Gülbahar ve Başboğa Çiçek, 2010: 191- 192). Daha sonraki tarihlerde ise yapı sağlık ocağı, cami lojmanı ve müftülük olarak da kullanılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından birkaç defa tamir edilen Mevlevîhane çeşitli değişikliklere uğramış, yapı topluluğunun bazı bölümleri ortadan kalkmıştır. 1886- 87, 1904, 1906, 1976, 1990 ve 1992- 93 yıllarında onarım gören yapının en son onarımı 2006 yılında gerçekleşmiştir. Esaslı bir onarım ve restorasyon geçirdikten sonra yapı, 07 Mayıs 2007 tarihinden bu yana *Gaziantep Vakıf Eserleri Müzesi* olarak kullanılmaktadır.

3. Antep Mevlevîhanesi'nin Vakfiyeleri ve Vakıfları

Tekke ve zâviyelerin varlıklarını idâme ettirebilmeleri ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri için sultanlar, devlet adamları ve zengin hayırseverler tarafından vakıflar tahsis edilmiştir. Mevlevîlik, kültür seviyesi yüksek ortamlarda yayılma ortamı bulmuş; bu tarikata intisap eden varlıklı kişiler bazen Mevlevîhane yaptırıp mallarını buraya vakfetmişler bazen de mevcut Mevlevîhaneye vakıflar tahsis ederek ekonomik yönden bu kurumları güçlendirmişlerdir. Antep Mevlevîhanesi'nin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde bu iki yolun da izlendiği görülmektedir. Antep Mevlevîhanesi'nin bânisi ve ilk vâkıfı Antep ayânından Yusuf oğlu Türkmen Mustafa Ağa, Mevlevîhaneyi inşa ettirdikten iki yıl sonra H. Gurre-i Muharrem 1050/ M. 23 Nisan 1640 tarihinde düzenlemiş olduğu vakfiye ile ihtiyaçlarının karşılanması ve fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için Mevlevîhaneye vakıf yoluyla mallarını bağışlamıştır. Türkmen Mustafa Ağa'dan sonra hayırsever biri olan Emine Hatun ve Mevlevîhanenin Şeyhi Mehmed Münip Efendi daha sonraki tarihlerde Mevlevîhaneye vakıflar tahsis ederek gelir sağlamışlardır.

3.1. Mustafa Ağa Vakfiyesi

Antep Mevlevîhanesi'nin bânisi ve ilk vâkıfı Antep ayânından Yusuf oğlu Türkmen Mustafa Ağa'nın yaptırdığı Mevlevîhane için Antep Mahkemesi'nden tescil ettirdiği vakfiye, H.Gurre-i Muharrem 1050/ M.23 Nisan 1640 tarihlidir. Vakfiye Türkçe olup, tescil ettirildiği döneme göre dili sadedir. Aslı hakkında bilgi sahibi olunamayan vakfiyenin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA

²⁴ 30 Kasım 1925 tarihinde yürürlüğe giren 677 sayılı *Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlar ile Bazı Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun*.

598: 129; 609: 33), Gaziantep Şer'iyeye Sicilleri (GŞS 159: 428- 431) ve Konya Mevlana Müzesi Arşivi'nde (KMMA 52: 2; 52: 3) sûretleri bulunmaktadır.

3.1.1. Mustafa Ağa Vakfiyesine Göre Mevlevîhanenin Vakıfları

Türkmen Mustafa Ağa'nın 1640 yılında düzenleyip Antep Mahkemesi'nden tescil ettirdiği vakfiye ile Mevlevîhaneye vakfettiği gelir kaynakları şöyle idi²⁵:

- Hânigâhın dışında, komşularınca sınırları bilinen, içinde meyve veren ve vermeyen ağaçların yer aldığı bir kıta bahçe. Bu bahçe daha sonra mezarlığa dönüştürülmüştür.

- Dönemin tekstil ürünlerinin boyandığı iki adet boyahane.

- Kapan-ı dakîk olarak geçen un kapanı: Kapanda satılan her deve yükünden iki batman²⁶ un, katır ve merkep yükünden ise birer batman un kira alınacaktır.

- Un kapanı içinde 20 dükkân.

- Aynı mahallede vakfiyede sınırları belirlenmiş Nuh Ağazâde'den satın aldığı ahır yeri üzerine yeniden bina eylediği yirmi odalı han. Vakfiyede adı zikredilmeyen bu han, daha sonraki arşiv belgelerinde Buğday Hanı olarak geçmektedir.

-Arasa Meydanı (Hububat Pazarı): Mevlevîhanenin yakınında Arasa Meydanı olarak geçen ve arpa, buğday gibi şehre dışarıdan gelen tahılın satıldığı pazar yeri vardı. Dışarıdan getirilip burada satılan arpa, buğday vs. hububatın her deve yükünden yarım tümen²⁷, katır ve merkep yükünden ise birer kırat²⁸ kira alınacaktır.

Mustafa Ağa, inşa ettirdiği Mevlevîhanenin ihtiyaçlarının karşılanması ve fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için boyahane, dükkân, han, un kapanı gibi işyerlerini Mevlevîhaneye gelir getirmesi için vakfetmiştir. Bunların Mevlevîhanenin çevresinde olması, Mevlevîlerin XVII. yüzyılda şehrin ticaret ve sanayisine önemli katkılarda bulunduğunu göstermektedir.

²⁵ Mustafa Ağa'nın Mevlevîhane için vakfettiği gelir kaynakları hakkında vakfiyede ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bunun için bkz. (VGMA 598: 129; 609: 33; KMMA 52: 2; 52: 3; GŞS 159: 428- 431; Yüksel, 1994: 44- 45; Küçükdağ, 2000: 218- 220).

²⁶ XVII. yüzyıl ortalarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bir batman takriben 7.83 kg. olarak bilinir (Hinz, 1990: 27).

²⁷ Tümen, takriben 56 kg.'a eşit ağırlıkta bir hububat ölçüsü birimdir, *tümin* veya *tumın* şeklinde de kullanılmaktaydı. Takriben arpa için 19 kg., buğday için 23 kg., mercimek için 25. kg.'dır (Yüksel, 1994: 46).

²⁸ Yakın zamana kadar Harput, Maraş, Antep civarında kullanılan ve takriben 21- 22 kg. ağırlığındaki bir hububat ölçüsü birimdir (Yüksel, 1994: 46).

3.1.2. Mustafa Ağa Vakfiyesine Göre Mevlevîhanenin Giderleri ve Görevlileri

Mustafa Ağa, Mevlevîhaneye vakfetmiş olduğu gelir kaynaklarının her sene mütevellî tarafından icâra verilmesini şart koşturmuştur. Bunca gelir kaynağından Mevlevîhaneye yıllık ne kadar gelir sağlandığına ilişkin elimizde H. 1263/ M.1846-47 yılına ait bir muhasebe cetveli bulunmaktadır. H.1263/ M.1846- 47 yılına ait gelir-gider cetvelinde Mevlevîhanenin gelirinin 8960 kuruş, giderinin 9093 kuruş, borcunun ise 133 kuruş olduğu görülmektedir (KMMA 65: 7; Tanrıkorur, 1996: 475). Mevlevîhanenin gider kalemleri vâkıfın vakfiyesine koyduğu şartlara göre şöyle idi²⁹:

-Mevlevîhaneye vakfedilmiş olan gayri menkûllerden bahçe, boyahaneler, han, kapan-ı dakîk (un kapanı), dükkânlar ve Arasa Meydanı her sene mütevellî eliyle icâra verilerek, bunlardan hâsıl olan gelirden evvela dükkânların, vakıf hanın, un kapanının, boyahanelerin, bahçelerin ve Arasa Meydanı'nın bakım ve onarımlarının yapılması istenmiş ve geri kalan kira gelirinden;

- Dindar ve Kur'ân-ı Kerîm'i tecvid kurallarına göre okuyan dürüst birinin günlük beş akçe ile Mevlevîhanenin mescidine imam,

- Sesi güzel, ilm-i musikîde mahir birinin günlük dört akçe ile müezzin,

- Kandilleri yakıp söndürecek, Mevlevîhanenin sergilerini temizleyecek, misafirlerin yataklarını serecek, dürüst ve gayretli birinin günlük üç akçe vazife ile kayyım ve ferrâş olarak tayin edilmesini,

- Mesnevi-i şerîf okuyan (Mesnevîhân) dervişlerin her birine günlük beşer akçe,

- Na'athâna³⁰ günlük üç akçe,

- Mevlevîhanedeki yapıların ahşap kısımlarının onarımını yapacak Neccâra günlük iki akçe,

- Hanigâhın damlarını tumar eden, temizleyen kimseye günlük iki akçe,

- Yemek pişiren ve hazırlayan tabbâha (aşçı) dört akçe,

- Sofrayı seren ve toplayan somatçıya³¹ bir akçe,

- Leğen ve ibrik işlerine bakan ibrikdâra bir akçe,

- Çarşı-pazar işlerini gören pazarcıya bir akçe,

²⁹ Mevlevîhanenin görevlileri ve vakıfların gayri menkullerinden elde edilen gelirlerin harcanma şekilleri hakkında vakfiyede ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bunun için bkz. (VGMA 598: 129; 609: 33; KMMA 52: 2; 52: 3; Küçükdağ: 2000: 221- 226; Yüksel, 1994: 45).

³⁰ Na'at, Hz. Peygamberi övmek için yazılmış şiirlere denir. Na'at okuyan kişilere ise na'athân denirdi. Antep Mevlevîhanesinde bir de na'athân görev yapmaktaydı (Küçükdağ, 2000: 222; Gölpınarlı, 1983: 28- 34).

³¹ Mevlevî sofrasına *somat* denirdi (Gölpınarlı, 1983: 126-129).

- Masraf ve harcamaları yapmakla görevli vekilharca bir akçe,
- Bahçelerin bakım ve onarım işlerini yürütecek bağbâna üç akçe gündelik verilmesi istenmiştir. Bunlardan başka ayrıca;
- Dervişlerin ikametine ayrılan dokuz bâb odanın her birine günlük iki akçe tahsisat verilmesi,
- Hanigâh ve mescitte yakılacak kandiller için günlük dört akçeye kandil yağı alınması,
- Mütevellinin münasip gördüğü dervişlerden dört kişiye ayda 300 akçe verilmesi,
- Tekkede pişirilecek yemek için bir buçuk batman et, üç batman ekmek (nân-ı azîz), bir buçuk batman pirinç veya iki batman bulgur, üç kıyye sadeyağı ve Cuma günlerinde zerde pişirmek için bir batman bal ve günde otuz akçelik odun, soğan, biber ve tuz alınması,
- Vakfın gelir fazlasını, Mevlevîhane mütevellisi ve şeyhi Seyyid Mehmed Efendi'nin tasarruf etmesi ve kendi şahsî giderlerine sarf etmesi,
- Vakfın tevliyet ve meşihat görevleri, Seyyid Mehmed Efendi'nin ölümünden sonra erkek evladından yaşça en büyük ve en reşid olanına, bunların ölümünden sonra batnen *ba'de batnin karnen ba'de karnin üslûb-ı sâbık üzere evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı zükûrunun sinnen ekber ve erşedine* yani nesilden nesile eski usûl üzere erkek evladının yaşça en büyük ve en reşidine, erkek evladının nesli kesilince, kız evladının erkek çocuklarının yaşça en büyük ve en reşidine şart koşulmuştur. Müteveli ve şeyh olanlar vâkıfın şartlarına riaâyet edip, vakfın galle fazlasına yani gelir fazlasına mutasarrıf olacaklar ve kendi şahsî giderlerinde kullanabileceklerdir.
- Seyyid Mehmed Efendi'nin nesli devam ettikçe yani erkek evladı veya kız evladının erkek evladı mevcut oldukça Konya'daki Çelebi'nin Antep'teki Mevlevîhanenin mütevellilik ve postnişinliğine müdahale etmemesi, nesli tükenince yani erkek evladı veya kız evladının erkek evladı külliye münkariz olursa diğer Mevlevîhanelerde olduğu gibi, Konya'daki Çelebi Efendi dilediği kimseyi şeyh ve müteveli olarak günde yirmi akçe vazife ile atamaya mezun kılınmıştır. Mevlevîhanenin geri kalan gelir fazlasının ise fakir Müslümanlara dağıtılması şart koşulmuştur.

Her vâkıf kurduğu vakıfta gelirlerin nasıl harcanacağını belirler ve vakfiyesinde bunu kaydederdi. Antep Mevlevîhanesi'ne ait bu vakfiyede de vakıfların gayri menkûllerinden elde edilen gelirlerin harcama şekilleri belirlenmiş, bunların nasıl, nereye ve ne şekilde verileceği belirtilmiştir.

3.2. Mevlevîhanenin Diğer Vakfiyeleri ve Vakıfları

Mevlevîhanenin bânisi ve ilk vâkıfı olan Mustafa Ağa'dan sonra hayırsever biri olan Emine Hatun ve Mevlevîhanenin Şeyhi Mehmed Münip Efendi (1883- 1905) daha sonraki tarihlerde Mevlevîhaneye vakıflar tahsis etmişlerdir.

3.2.1. Emine Hatun Vakfiyesi ve Vakıfları

Antep Mevlevîhanesi için Mustafa Ağa'dan sonra vakıf kuran ikinci hayırsever kişi Süleyman Bey kızı Emine Hatun olmuştur. Emine Hatun'un H.Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1064/ M.Nisan 1654 tarihli vakfiyesinde, Antep yakınındaki vakıf tarla ve bağlardan bahsedilirken, Mevlevîhane vakfi bağ olduğu da kaydedilmiştir (VGMA 611: 67). Bu bağ Emine Hatun'un Mevlevîhane için vakfettiği gayri menkûllerden biriydi. Emine Hatun Vakfına tayin edilen müteveli günlük bir akçe vazife almaktaydı.

3.2.2. Şeyh Mehmed Münib Efendi Vakfiyesi ve Vakıfları

Antep Mevlevîhanesi ile ilgili vakıf kuran diğer bir kişi ise 1883-1905 yılları arasında Mevlevîhanenin şeyhi olan Şeyh Feyzullah Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Münip Efendi'dir. Şeyh Mehmed Münip Efendi vakfiyesi Antep Mahkemesi'nde H.21 Receb 1322/ M.1 Ekim 1904 tarihinde tescil ettirilmiştir. Türkçe olan vakfiye Gaziantep Şer'iyye Sicillerinde kayıtlıdır (GŞS 159: 425-428).

1901 ve 1903 yıllarında çıkan iki büyük arasta yangınında Mustafa Ağa'nın vakfettiği Mevlevîhaneye ait han ve dükkânlar ile Mevlevîhanenin büyük bir kısmı yandığından Mevlevîhanenin Şeyhi Mehmed Münip Efendi (ö. 1905) 1904'de kendi parasından 130.000 kuruş harçayarak Mevlevîhanenin yanan yerleri ile Buğday Hanını, Tahmis Kahvehanesini, bir süpürgeci odasıyla 33 dükkânı yeniden yaptırmıştır. Ancak Mevlevîhane vakfına ait arsa üzerine yaptırmış olduğu 15 dükkânı vakfa vermeyerek kendi mülkü gibi görmeye başladığından mütevellilikten azledilmiştir. Yerine geçici olarak müteveli olan Ahtarzâde Abdullah Necip Efendi, Mehmed Münip Efendi'yi mahkemeye vermiş ve söz konusu dükkânların Mevlevîhane vakfına ait olduğundan vakfa iadesini talep etmişti. H.15 Receb 1322/ M.25 Eylül 1904 tarihinde yapılan duruşma neticesinde dükkânların mülkiyetinin Şeyh Mehmed Münip Efendi'ye, arsasının ise vakfa ait olduğuna karar verilmiş, arsa kira bedeli olarak da Mehmed Münip Efendi'nin vakfa yıllık 200 kuruş vermesi kararlaştırılmıştır (GŞS 159: 424- 425; Güzelbey, 1984: 130, 131). Şeyh Mehmed Münip Efendi, mahkemenin sonuçlanmasından sonra dükkânlar ile ilgili kararından vazgeçerek, bunları Mevlevîhaneye vakfetmek talebiyle H.21 Receb 1322/ M. 1

Ekim 1904 tarihinde Antep Mahkemesi'ne müracaat ederek vakfiyesini tescil ettirmiştir. Şeyh Mehmed Münip Efendi'nin vakfettiği gayrimenkulden 46 adet dükkân ile simitçi fırını ve ahırın arsası Mevlevîhane vakfı, binası ise kendi mülküydü. Ahırın güneyinde bulunan on üç odalı iki katlı ambarın hem arsası hem de binası kendisine aitti. Mevlevîhaneye vakfedilen iki katlı Tahmis Kahvehanesi ile bitişiğindeki iki odalı simitçi fırını Buğday Arasası yanında idi. Ahır ile bunun bitişiğindeki celep odası Mevlevîhanenin vakıf arsası üzerine yaptırılmıştı. Mehmed Münip Efendi, çıkan yangınlarda yanan dükkânların yerine toplam 41 adet dükkân yaptırmıştı (Küçükdağ, 2000: 218, 220-221).

Şeyh Mehmed Münip Efendi, hayatta kaldığı sürece vakfın mütevellisi kendisi olacak, ölümünden sonra ise Mustafa Ağa Vakfı mütevelliliği ile Antep Mevlevîhanesi şeyhliğini yürüten evladı dışında *batn-ı evvelde* evladı varsa *ekber ve erşed* olanı, kurduğu bu vakfa müteveli tayin edilecektir. Neslinin kesilmesi durumunda Antep Mahkemesi hâkimi ile müftünün bilgisi altında dürüstlüğü ve dindarlığı ile tanınan bir kişi müteveli olacaktır. Şeyh Mehmed Münip Efendi Vakfı'nda müteveli 30, müderris 30, kârî 25 ve hâfız 15 kuruş vazife ile görev yapacaktır. Vakfın dükkân kiralari ile arsalarından elde edilen gelirin bir kısmı Mevlevîhaneye verilecek, geri kalan para ile öncelikle vakıf dükkânlarının tamiri yapılacak ve vergileri ödenecektir. Kurban Bayramının arifesinde iki koyun alınıp kurban edilecek ve eti fakirlere verilecektir. Vakıftaki harcamalardan sonra artan geliri vâkıf sağlığında kendisi tasarruf edecek, ölünce erkek evlatları arasında eşit paylaşılacak, kız evladı kesinlikle pay verilmeyecektir. Erkek evladının nesli kesilirse, kız evladından erkek çocuklara vakfın fazla gelirinden pay verilecektir. Eğer kız evladın erkek çocukları yoksa o zaman kızlar kendi aralarında eşit olarak paylaşacaklar, kız evladının da nesli kesilirse, vakıftan elde edilen fazla gelir Müslüman fakirlere verilecektir (GŞS 159: 425- 428; Küçükdağ, 2000: 224, 226).

SONUÇ

Mevlevîlik Güneydoğu Anadolu'ya XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde, devletin bölgede hâkimiyetini güçlendirme projesi çerçevesinde girmiştir. Devlet, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Safevîlerin gerçekleştirmek istediği bölgedeki Şiîleştirme politikasını Mevlevîhaneler kurulmasını teşvik ederek, bu Sünnî tarikat kanalıyla bertaraf etme yoluna gitmiştir. Ayrıca bölgede uzun süre hâkim olan Memlûk Devleti'nin halk üzerindeki etkilerini, Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan Mevlevîlik tarikatıyla yok ederek kendi yönetim şekli ile kültür anlayışını bölgede yerleştirmeyi başarmıştır. Mevlevîlerin faaliyetleri sonucu Güneydoğu Anadolu'da birçok ayân ve taşra yöneticisine ulaşılmış, bu insanların imkânları ile Mevlevîhaneler inşa edilerek Osmanlı egemenliğinin buralarda yerleşmesi sağlanmıştır. Antep Mevlevîhanesi'nin bânisi Mustafa

Ağa ile Kilis Mevlevîhanesini yaptıran Canbolat Bey bunun en belirgin iki örneğidir.

Antep'in dinî ve sosyo-kültürel hayatında önemli bir yere sahip, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük Mevlevî tekkesi olan Mevlevîhane, kervan yolları kavşağında yer aldığından bir menzil zâviyesi niteliği taşımaktaydı. Mevlevîler, bu Mevlevîhaneyi tarih boyunca Anadolu'dan Irak veya Hicaz'a giderken bir konaklama menzili olarak kullanmışlardır. Bu menzil zâviyesinin önemi, Antep'in kervan yolları kavşağında yer alması kadar, zengin bir vakfa sahip olan Mevlevîhanenin, mütevellî-şeyhlerinin aynı aileden olmasından dolayı geçmişinde post kavgası yaşanmamış olmasından da kaynaklanmaktaydı.

Mevlevîhaneler, genelde şehir dışına yapılmıştır. Mevlevîler şehrin gürültüsü ve maddi hayattan uzak kalmak amacı ile bu yola baş vurmuşlardır. Ancak Antep Mevlevîhanesi, diğer şehirlerdeki geleneksel anlayışa uygun olarak şehrin dışına yaptırılan Mevlevîhanelerden farklı olarak şehrin en hareketli yerinde, Kozluca Mahallesi'nde, Buğday Arasası ile diğer esnaf dükkânlarının bulunduğu şehrin ticari ekseninde kurulmuştur. Mevlevîhane, ihtiyaçlarının karşılanması ve fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için çevresindeki gelir getirici mülklerle beraber bir vakıf olarak tesis edilmiştir. Bu anlamda Mevlevîhane XVII. yüzyıl bayındırlık faaliyetlerinin sürdürüldüğü merkezlerinden biri haline gelmiştir. Külliye, merkezinde *hayrât* olarak Mevlevîhane'nin, çevresinde ise *akar* olarak çok sayıda işyerinin bulunduğu kapsamlı bir organizasyondur. Günümüzde çevresindeki bazı dükkânlar, Buğday Hanı ve Tahmis Kahvehanesi bu durumu örnekler biçiminde ayakta ve yapı topluluğunu kuşatır durumdadır. Böylelikle yapı topluluğu, günümüzde bile konut dokusu ile ticari dokunun arasında yer almaktadır.

Konya ile Halep arasındaki en görkemli Mevlevîhanelerden biri olan Antep Mevlevîhanesi, çevre kentlerdekilere yüz sene sonra inşa edilmiş, bânisi ve ilk vâkîfî Türkmen Mustafa Ağa'dan başka hayırsever biri olan Emine Hatun ve Mevlevîhanenin Şeyhi Mehmed Münip Dede daha sonraki tarihlerde Mevlevîhaneye vakıflar tahsis ederek gelir sağlamışlardır.

Antep Mevlevîhanesi, çevrede kendisinden önce yapılmış Kilis ve Halep şehirlerindeki Mevlevîhanelerin mimarî özellikleri örnek alınarak inşa edilmiştir. Bânisi Mustafa Ağa zamanında onarım gören Mevlevîhanenin, ihtiyaç hissedildikçe yeni binalar ilave edildiği ve köklü denebilecek değişiklikler yapıldığı için orijinalliği zamanla bozulmuştur. Günümüze kadar gelen ve Tekke Camii olarak bilinen kısım, manzûmenin en eski kısmıdır.

Antep Mevlevîhanesi, kadro bakımından Batı Anadolu'daki Mevlevîhanelere göre daha geri durumdaydı. Bu yüzden yetişmiş bir mesnevîhan daha ilk kurulduğunda mevcut değildi. Buna benzer görevlilerin

eksikliği ve Mevlevîliğin merkezi Konya'ya uzaklığından dolayı Mevlevîlikteki bazı incelikler burada kavranamamıştır. Kız evlada hiçbir zaman vakıf gelirlerinden pay verilmemesinin Mevlevîhanenin Şeyhi Mehmed Münip Efendi'nin vakıf şartlarında yer alması buna açık bir örnektir. Bununla birlikte Antep'teki Mevlevîliğin Batıdakilerden daha ileri olduğu hususlar da vardı. Mevlevîhanenin çarşının ortasında inşa edilmesi ile Mevlevîlere dünyadan kopmadan ticaret ve sanayi erbabıyla iç içe yaşamayı ve sosyal ve ekonomik hayatın içinde olmayı öğretmiştir.

Şehrin ticaret merkezinde bulunan ve orijinal kesme taş işçiliği ile yöresel üslubu yansıtan Mevlevîhane 1886/87, 1904, 1906, 1976, 1990, 1992-93 ve 2006 yıllarında onarım ve restorasyon görmüştür. Cumhuriyetin ilanı ile tekke, zâviye ve türbelerin kapatılmasıyla 1925 yılında kapatıldıktan sonra Mevlevîhanenin yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçmiş, semâhane ve selâmlık kısmı cami ve ilkokul olarak kullanılmış, avlusunda bir şadırvan yaptırılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından birkaç defa tamir ve onarım gören Mevlevîhane bazı değişikliklere uğramıştır. 2006 yılında esaslı bir onarım ve restorasyon geçirdikten sonra yapı, 07 Mayıs 2007 tarihinden bu yana *Gaziantep Vakıf Eserleri Müzesi* olarak kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Dokümanları

A. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

VGMA 598: 129; 609: 33; 611: 67.

B. Konya Mevlana Müzesi Arşivi (KMMA)

KMMA 52: 1; 52: 2; 52: 3; 65: 6; 65: 7.

C. Gaziantep Şeriye Sicilleri (GŞS)

GŞS 14: 30 (H. Şa'bân 1044/ M. Ocak 1635); 31: 1017 (H. Zi'l-ka'de 1086/ M. Ocak 1676); 132: 370 (H. 10 Reb'ü'l-evvel 1200/ M. 11 Ocak 1786); 159: 418, 424, 425- 428 (H.21 Receb 1322/ M. 2 Ekim 1904), 428- 431 (H. Şa'bân 1322/ M. Ekim 1904).

II. Araştırma ve İncelemeler

BELGE, M. (2005). *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

CANBAKAL, H. (2009). *17. Yüzyılda Ayntâb, Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, 1. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

ÇAM, N. (1996). "Gaziantep (Mimari)", *DİA*, XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 469- 474.

ÇINAR, H. (2000). 18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Evliya Çelebi. (1314). *Seyahatname*, IX, İstanbul.

GÖLPINARLI, A. (1983). *Mevlanadan Sonra Mevlevilik*, 2. baskı, İstanbul.

GÖYÜNÇ, N. (1991). "Osmanlı Devleti'nde Mevleviler", *Bellekten*, 55/ 213, Ankara: T.T.K. Yayınları, 351- 358.

GÜLBAHAR, Z., BAŞBOĞA ÇİÇEK, L. (2010). "Gaziantep Mevlevihanesi Vakıf Müzesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 34 (Aralık), Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 189- 195.

GÜZELBEY, C. C. (1964). *Gaziantep Evliyaları*, Gaziantep.

GÜZELBEY, C. C. (1984). *Gaziantep Camileri Tarihi*, Gaziantep: Oya Matbaası.

HINZ, W. (1990). *İslamda Ölçü Birimleri*, (Çev. Sevim Acar), İstanbul.

KONYALI, İ. H. (1968). *Abideleri ve Kitabeleri ile Kilis Tarihi*, İstanbul.

KÜÇÜK, S. (2007). *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Vefa Yayınları.

KÜÇÜKDAĞ, Y. (2000). "Antep Mevlevîhânesi ve Vakfiyeleri", (Ed. Yusuf Küçükdağ), *Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümü, Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu (22 Ekim 1999)*, Gaziantep: Arsan Basın-Yayın Reklamcılık, 211- 242.

KÜÇÜKDAĞ, Y. (2004). "Kilis Mevlevîhânesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Osmanlı Araştırmaları*, S.24, İstanbul, 257- 287.

TANRIKORUR, B. (1996). "Gaziantep Mevlevîhânesi", *DİA*, XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 475- 477.

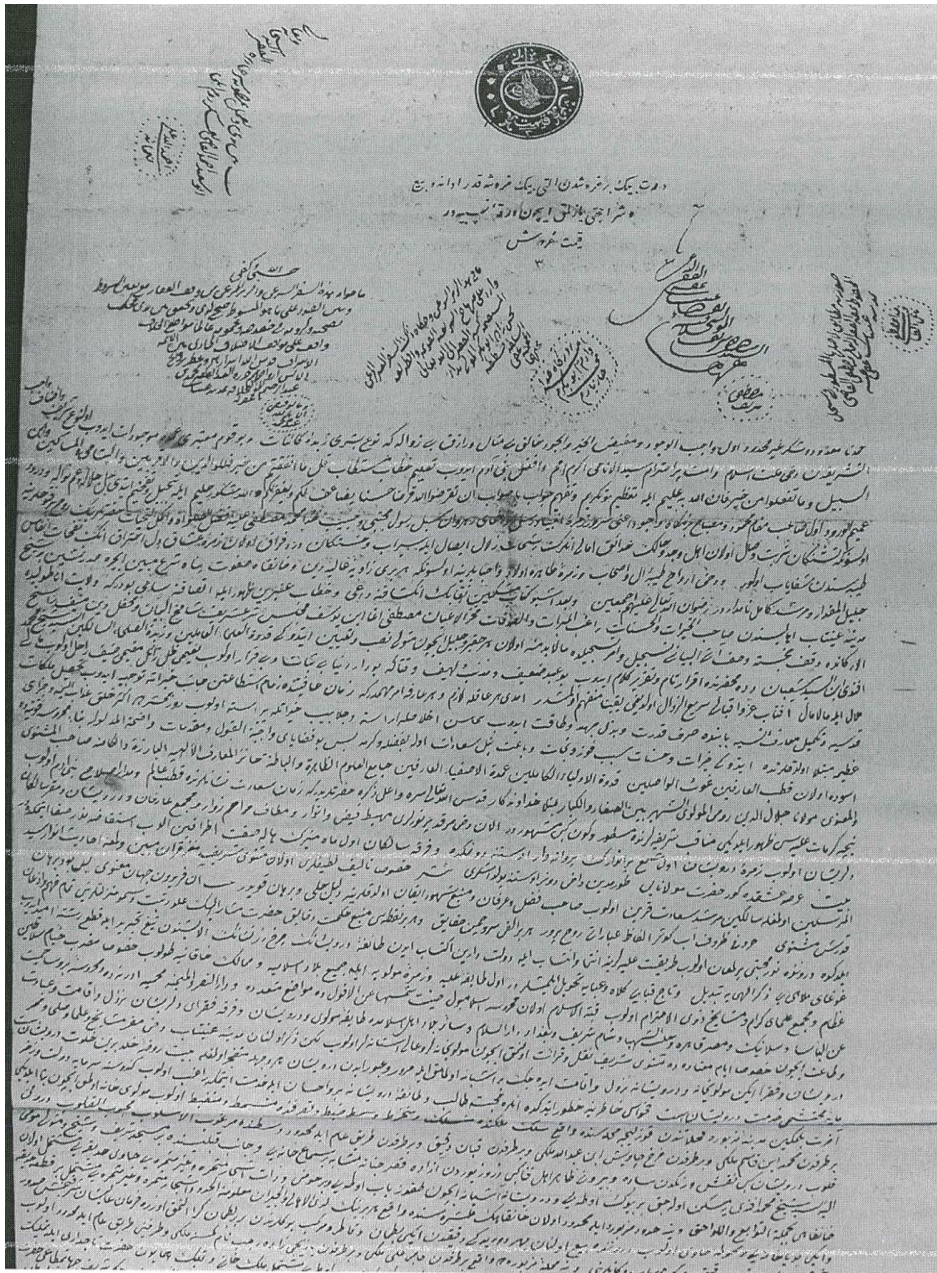
TANRIKORUR, B. (2000). Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri, II, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TUNCER, O. C. (1996). "Kilis Mevlevîhânesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2 (Mayıs), 259-281.

YÜKSEL, H. (1994). "Ayıntab Mevlevîhânesi", *Toplumsal Tarih*, C.1, S. 5 (Mayıs), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 43- 46.

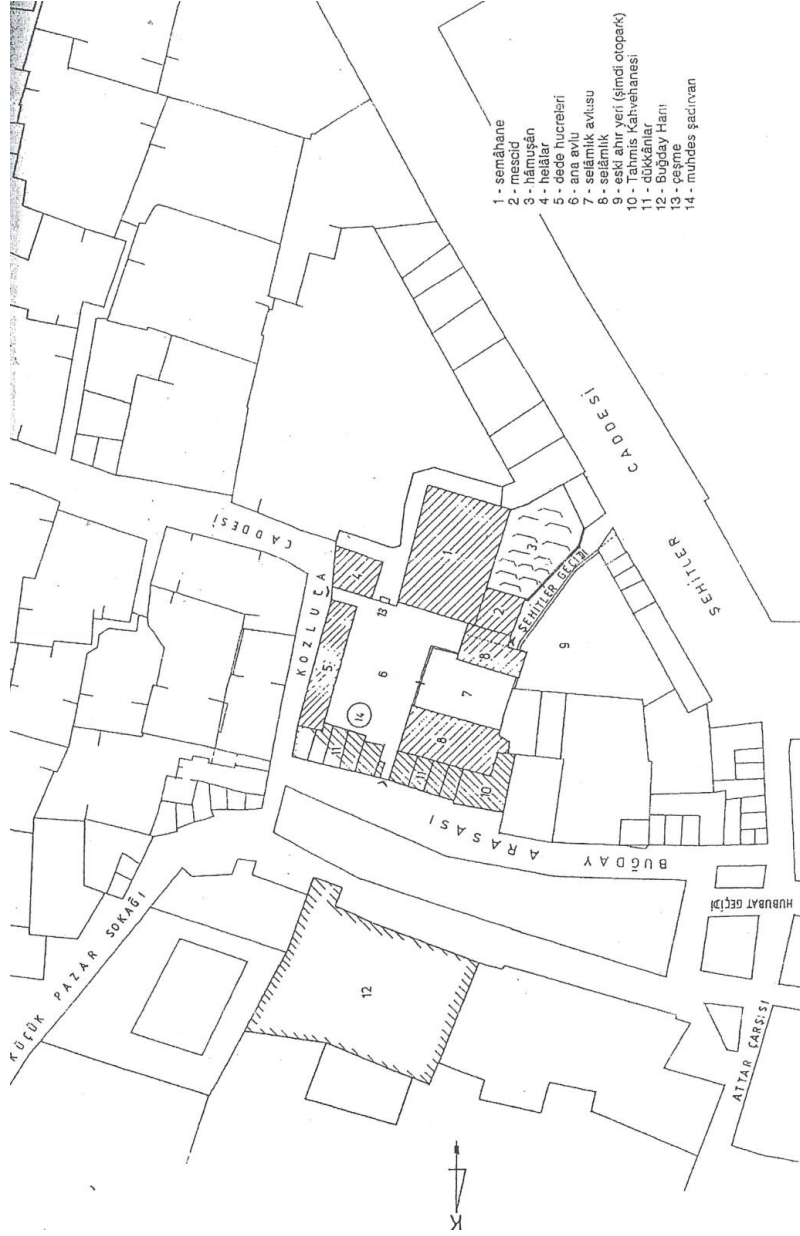
EKLER:

EK-1: Antep (Ayıntab) Mevlevîhanesi'ne Ait Bânisi Türkmen Mustafa Ağa Bin Yusuf'un H.Gurre-i Muharrem 1050/M.23 Nisan 1640 Tarihli Vakfiyesi (KMMA 52/3)

EK-2: Antep Mevlevihanesi'nin Planı*

* Bu plan, Barihüda Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Doktora Tezi, Cilt III, Konya, 2000, s. 113'den alınmıştır.

EK 3: Antep Mevlevîhanesi'ne Ait Fotoğraflar

